

AKADEMIA E SHKENCAVE DHE E ARTEVE E KOSOVËS
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM KOSOVIENSIS

PLATFORMË
PËR RIMËKËMBJEN
E ARSIMIT NË KOSOVË

PËRMBLEDHJE

PRISHTINË

2021

“Nuk e di a do të bëhet më mirë kur të jetë ndryshe. Por patjetër duhet të jetë ndryshe për t’u bërë më mirë .”¹

Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799)

FALËNDERIME

Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës falënderon grupin bërthamë të punës: Justina Shiroka-Pula, Lindita Aliu-Tahiri, Dukagjin Pupovci dhe Blerim Rexha.

Akademia, më tutje falënderon edhe anëtarët e grupit të gjerë të punës: Fetah Podvorica, Arsim Bajrami, Anton Berishaj, Hysen Bytyqi, Avdullah Alija, Jusuf Thaçi, Xhavix Rexhaj, Bardh Rugova, Luan Mulliqi, Blerim Saqipi, Linda Grapci-Kotori, Furtuna Mehmeti, Shemsi Krasniqi, Bekim Baliqi, Jehona Lushaku-Sadriu, Kreshnik Hoti, Bujar Krasniqi, Edmond Hajrizi, Drita Kadriu, Anton Gojani, Bardha Qirezi, Berat Rukiqi dhe Fikrije Zymberi për kontributin e tyre në diskutime dhe në sugjerime gojore dhe me shkrim.

¹ „Ich weiss nicht, ob es besser wird, wenn es anders wird. Aber es muss anders werden, wenn es besser werden soll

PËRMBAJTJA E PLATFORMËS PËR RIMËKËMBJEN E ARSIMIT NË KOSOVË

PARATHËNIE	1
SHKURTESAT	3
LISTA E FIGURAVE	6
LISTA E TABELAVE	6
1. HYRJE	7
2. KONTEKSTI SHOQËROR DHE EKONOMIK	9
2.1. KONTEKSTI POLITIK	9
2.2. PARAMETRAT KYESORË MAKROEKONOMIKË	10
2.3. TABLOJA DEMOGRAFIKE – PERSPEKTIVAT E ZVOGËLIMIT SË POPULLSISË	12
3. SFIDAT E ARSIMIT DHE MASAT PËR RIMËKËMBJE	15
3.1. ARSIMI NË KOSOVË 1999 - 2020	15
3.2. SFIDAT E PËRGJITHSHME	19
3.2.1. <i>Qeverisja dhe llogaridhënia</i>	19
3.2.2. <i>Financimi i arsimit</i>	22
3.2.3. <i>Teknologjia e informacionit dhe komunikimit</i>	24
3.2.4. <i>Arsimi në funksion të punësimit dhe zhvillimit</i>	26
3.3. ARSIMI PARAUNIVERSITAR	30
3.3.1. <i>Pjesëmarrja në arsim</i>	30
3.3.2. <i>Cilësia e arsimit</i>	32
3.3.3. <i>Mbikëqyrja, inspektimi dhe vlerësimi i jashtëm</i>	37
3.3.4. <i>Infrastruktura dhe rrjeti i shkollave</i>	39
3.4. ARSIMI I LARTË	40
3.4.1. <i>Institucionet dhe programet e arsimit të lartë</i>	41
3.4.2. <i>Sa janë cilësore diplomat tona</i>	43
3.4.3. <i>Integriteti dhe transparenca</i>	46
3.4.4. <i>Organizimi studentor në funksion të klaneve</i>	47
3.4.5. <i>Kërkimi shkencor</i>	49
4. PËRFUNDIM	52

Më shumë se dy dekada pas përfundimit të Luftës, arsimit në Kosovë është larg përbushjes së misionit të vet – përgatitjes së gjeneratave të reja për jetë. Kosova vazhdon të jetë vendi më i varfër në Europë dhe, pa dyshim, një pjesë e përgjegjësisë për këtë gjendje duhet t'i atribuohet edhe cilësisë së arsimit. Studimet tregojnë se mungesa e fuqisë punëtore të kualifikuar paraqet pengesë serioze për rritjen ekonomike. Kompani të shumta raportojnë për probleme në identifikimin e punonjësve të kualifikuar, në masë të madhe për shkak të mungesës së shkathtësive të kërkuara. Ndërkaq, kompanitë serioze dhe të orientuara kah eksporti duhet të investojnë shuma të mëdha për të kompensuar përgatitjen jo adekuate gjatë shkollimit të rregullt. Papunësia vazhdon të jetë më e larta në Europë. Mendohet se trendi i migrimit do të vazhdojë për shkak të nevojës së shtuar të vendeve të zhvilluara për punonjës të kualifikuar, me perspektivë reale që ata të cilët nuk posedojnë shkathtësi të kërkuara të mbeten në Kosovë.

Rimëkëmbja e arsimit në Kosovë është temë për të cilën diskutohet që nga vitet e para të pasluftës, fillimisht me qëllim të kthimit të sistemit të arsimit në normalitet, ndërsa më vonë duke synuar reforma më të thella që avancojnë arsimin. Në këtë periudhë ka pasur përmirësim të dukshëm në kuptim të krijimit të kushteve për punë normale, por jo edhe përmirësim të cilësisë. Edhe pse janë zhvilluar politika e strategji, janë përcaktuar masa që duhet të ndërmerren për zhvillimin e sistemit të arsimit, shpesh me përkrahje ndërkombëtare për zbatimin e reformave në arsim, megjithatë, veprimet e institucioneve shtetërore nuk kanë qenë koherente me qëllimet e proklamuar, duke iu përshtatur shpesh agjendave politike afatshkurtra dhe interesave të ngushta politike e grupore. Hapja e universiteteve të reja publike pa asnjë analizë të mirëfilltë të nevojave, punësimet dhe emërimet politike, moszbatimi i legjislacionit dhe politikave e strategjive të adoptuara, rritja e pakontrolluar e pagave për qëllime elektorale, janë vetëm disa nga shkaqet e gjendjes aktuale në arsim. Janë bërë shumë hapa të gabuar edhe atëherë kur ka qenë e qartë se nuk do të sjellin asnjë të mirë. Përveç që kanë lejuar degradimin e cilësisë së arsimit dhe kanë dëmtuar gjenerata të tëra të të rinjve, institucionet e Kosovës nuk ia kanë dalë ta ndërtojnë një sistem të bazuar në përgjegjësi dhe

llogaridhënie, duke mos e zbatuar legjislacionin, politikat dhe standardet e proklamuar, dhe duke e politizuar skajshëm sistemin e arsimit. Për fat të keq, ka munguar një reagim më i zëshëm ndaj këtyre trendëve, si nga ana e politikëbërësve, ashtu edhe nga ana e komunitetit akademik, komunitetit të biznesit, shoqërisë civile, medias dhe, në përgjithësi, nga ana e qytetarëve.

Arsimi në Kosovë krijon përshtypje sikur nuk ka ndonjë qëllim dhe ekziston si inerci e vazhdimësisë së shkollimit që nga ai fillor e deri te shkollimi i lartë. Kjo amulli vlen jo vetëm për ata që shkollohen, duke i kaluar me automatizëm këto vite të jetës, por gjithashtu edhe për shtetin që e mban shkollimin për numra si në sektorin publik ashtu edhe në sektorin privat. Formalisht institucionet mund të deklarojnë ulje të analfabetizmit klasik për shkak të rritjes së pjesëmarrjes në arsim, por ndërkaq nuk bëhet asgjë për praninë e analfabetizmit funksional. Rezultatet e testit PISA tregojnë se 15-vjeçarët kosovarë ngecin në fushën e leximit për më shumë se 3 vjet shkollimi në raport me moshatarët e tyre në vendet anëtare të Organizatës për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (OECD) dhe për 1-2 vite shkollimi në raport me fëmijët nga vendet fqinje. Përveç kësaj, rreth 79% e fëmijëve 15 vjeç nuk posedojnë shkathtësi minimale në fushën e leximit që ka efekt zinxhiror në të gjitha disiplinat e tjera dhe në të gjitha fushat e jetës. Gjendja nuk është më e mirë as në dy fushat e tjera që i vlerëson testi PISA, atë të matematikës dhe të shkencave të natyrës, që e konfirmon kompleksitetin e gjendjes.

Nga një synim jetësor intelektual, universiteti është shndërruar në një mundësi punësimi për bartësit e funksioneve të larta publike, deputetë e ministra, të cilët kualifikimet akademike i kanë fituar gjatë ushtrimit të funksionit, me përkrahje joparimore të një pjese të stafit akademik, të etur për favore e privilegje. Madje edhe studentët, të dëmtuarit kryesorë nga praktikat tanimë standarde korruptive, përmes organizatave të veta janë vënë në funksion të klaneve të cilat, pas përfundimit të studimeve, i shpërblejnë përfaqësuesit e tyre me poste nëpër institucione me rëndësi. Shumë prej tyre bëhen trashëgimtarë të profesorëve jo kompetentë që krijojnë vizion të pashpresë për brezat e ardhshëm.

Mungesa e punës hulumtuese dhe rezultateve konkrete në universitete dhe në institute e tregon mos efektshmërinë e mësimnxënies dhe

studimit. Institucionet e arsimit të lartë me punën e vet shkencore e hulumtuese nuk i japin pothuajse fare shërbime as ekonomisë së vendit e as institucioneve shtetërore. Shkenca kosovare nuk është pjesë e shkencës evropiane dhe nuk ka projekte të përbashkëta madje as kur trajtohen çështje që lidhen me Kosovën.

Një gjendje e tillë e ka nxitur Akademinë e Shkencave dhe të Arteve të Kosovës, si promotore kryesore e zhvillimit të mendimit shkencor dhe krijimtarisë artistike, që të shprehë qëndrimin e vet rreth problemeve kyçe të arsimit në Kosovë, duke identifikuar faktorët që ndikojnë në shfaqjen e këtyre problemeve dhe duke propozuar masa për rimëkëmbjen e arsimit në vend, të përmbledhur në një platformë për rimëkëmbjen e arsimit. Platforma ka për qëllim të ofrojë perspektivë gjithëpërfshirëse të sfidave më emergjente të arsimit në Kosovë, me synim që ky tekst të jetë i dobishëm për vendimmarrësit dhe publikun.

Platforma ofron një analizë të gjithanshme të problemeve në fushën e arsimit, si dhe të ndërlidhjeve që ekzistojnë në mes tyre. Fillimisht përshkruhet përmbledhtazi sfondi i kontekstit shoqëror, politik e ekonomik në Kosovë, duke përfshirë edhe parashikimin demografik të popullsisë. Pas një paraqitjeje të shkurtër të gjendjes së arsimit në vend që nga paslufta, platforma i trajton sfidat më të rëndësishme në nivelet e ndryshme të arsimit, që nga ai parashkollor e deri te institucionet publike e private të arsimit të lartë dhe Agjencia e Akreditimit, si: qeverisjen, llogaridhënien dhe financimin, cilësinë, integritetin dhe transparencën, ndërhyrjen e politikës që nga themelimi i institucioneve arsimore e deri te organizimi studentor, hulumtimin shkencor dhe izolimin e tij nga nevojat e shoqërisë, e të tjera. Për secilën çështje të trajtuar rekomandohen zgjidhje të mbështetura në shkaqet e argumentuara gjatë elaborimit të problemit.

Për të tejkaluar procesin e ndërhyrjes politike dhe korrupsionit si dhe paradigmen e izolimit nga problemet shoqërore në arsimin kosovar, Akademia e Shkencës dhe e Arteve e Kosovës rekomandon:

- të instalohet sistem i mirëfilltë i përgjegjësisë dhe llogaridhënies në të gjitha nivelet, përfshirë institucionet arsimore, pushtetin lokal dhe institucionet qendrore;

- të ndërtohet sistemi efektiv dhe llogaridhënës i financimit i bazuar në parimet e menaxhimit të mirë të parasë publike;
- të vendosen standarde të larta kurikulare të arritjes që sigurojnë zhvillimin jo vetëm të shkathtësive specifike që kërkohen nga tregu i punës, por edhe të kompetencave personale, siç është kompetenca për të nxënë gjatë gjithë jetës dhe kompetenca qytetare;
- të sigurohen tekste shkollore cilësore, duke garantuar proces të besueshëm të përzgjedhjes, të bazuar në konkurrencë të shëndoshë dhe kritere e procedura transparente të vlerësimit;
- t'i kushtohet vëmendje e veçantë përmirësimit të vazhdueshëm të programeve universitare për përgatitjen e mësuesve përmes një procesi më rigoroz të akreditimit;
- të ristrukturohen institucionet rajonale të arsimit të lartë duke i reduktuar programet e shumëfishuara dhe duke e verifikuar stafin akademik për plotësimin e kërkesave profesionale dhe shkencore;
- të harmonizohet statusi juridik dhe emërtimi i këtyre institucioneve në përputhje me ligjin;
- të identifikohen dhe të filtrohen profesorët jokompetentë të cilët janë pjesë e arsimit të lartë dhe të cilët e riprodhojnë veten duke e sjellë edhe stafin e ri sipas standardit të vet;
- të kërkohet nga profesorët të cilët angazhohen me poste politike dhe ekzekutive që ta pezullojnë marrëdhënien e punës me IAL;
- të depolitizohet roli i studentëve dhe përfaqësuesit e tyre të zgjidhen duke respektuar kriteret maksimale profesionale dhe etike;
- të ndërpritet ndërhyrja e politikës në pavarësinë e Agjencisë së Kosovës për Akreditim në mënyrë që ky institucion të jetë i besueshëm;
- të organizohen programet doktorate edhe në gjuhën angleze për të qenë më afër zhvillimeve hulumtuese ndërkombëtare dhe

- institucionet hulumtuese të shtjellojnë projekte si përgjigje ndaj problemeve shoqërore në funksion të zhvillimit shoqëror, kulturor, ekonomik e politik të vendit.

Institucionet qeveritare të Kosovës kanë deklaruar vazhdimisht se arsimin e kanë prioritet, dhe një cinik do të mund të thoshte se këto deklarata kanë qenë të vërteta sa u përket interesave personale e partiake të individëve nëpër këto institucione. Deklaratat e këtilla tanimë e kanë humbur peshën dhe tingëllojnë si slogane boshe, prandaj përpjekja e jonë, si autoritet intelektual e moral i shoqërisë, për ta rimbushur me kuptim thënien se shoqëria duhet t'i përkushtohet me seriozitet arsimin, nuk është e lehtë. Politika e ka nxitur sistemin e tillë arsimor që ia siguron jetëgjatësinë, prandaj arsimi dhe politika kanë krijuar ndërvarësi reciproke dhe vështirë mund të shkëputen meqenëse e ushqejnë njëra tjetrën. Megjithatë, ne duhet të dalim nga ky rreth i korrupsionit dhe t'ua sigurojmë brezave që vijnë të drejtën elementare të mendimit të lirë, të drejtën për një shkollim që i përgatit për jetë, sepse shkollimi është vetë jeta.

Që Platforma të mos ngelë në letër, shoqëria e Kosovës duhet të vetëdijesohet për peshën e problemit e të përballet urgjentisht me sfidat që janë trajtuar në këtë tekst, dhe kjo përballje kërkon jo vetëm dije, por edhe guxim e dinjitet.

PLATFORMË PËR RIMËKËMBJEN E ARSIMIT NË KOSOVË
PËRMBLEDHJE

2021

Botues:

AKADEMIA E SHKENCAVE DHE E ARTEVE E KOSOVËS

Lektor:

Shfqet Riza

Redaktor teknik:

ASHAK

Realizimi kompjuterik:

ASHAK

Madhësia: 1 tabakë shtypi

Tirazhi: 200 copë

Formati: 16x24 cm

Shtypi:

Focus Print

Shkup

Katalogimi në botim – (CIP)

Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

37(496.51)(047)

Platformë për rimëkëmbjen e arsimit në Kosovë : përmbledhje /
Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës. - Prishtinë : Akademia e
Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2021. – 10 f. ; 24 cm.

ISBN 978-9951-26-037-4